

# PRZE GLĄ DY I SPRA WO ZDA NIA

Sztuka Edycji 1/2016  
ISSN 2084-7963 (print)  
ISSN 2391-7903 (online)  
s. 133–135

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, kontakt: milena.sliwinska@gmail.com

*Milena M. Śliwińska*

## Witkacy i inni

*Witkacy i inni* to tytuł wystawy zdjęć<sup>1</sup> związanych ze Stanisławem Ignacym Witkiewiczem (portretów i zdjęć autorskich) oraz z jego przyjaciółmi, która została otwarta 15 sierpnia 2011 roku w Oranżerii Pałacu w Wilanowie. Fotografie pochodzące z kolekcji Stefana Okołowicza i Ewy Franczak pokazywały fotograficzną pasję Witkacego, przejawiającą się w robieniu zdjęć – autoportretów i portretów, które składają się na swoistą legendę artysty. Na wystawie zaprezentowano także fotografie natury i osób bliskich Witkacemu, m.in. portrety Bronisława Malinowskiego. Wystawa została zorganizowana w ramach cyklicznego programu *Uśpiony kapitał* – mającego na celu prezentację zbiorów prywatnych kolekcji sztuki XX i XXI wieku. Wydawnictwem towarzyszącym wystawie był katalog z reprodukcjami zdjęć<sup>2</sup>. Prezentowany tekst przybliży edytorską i typograficzną stronę wydawnictwa, towarzyszącego wystawie.

Publikacja katalogów wystaw nawiązuje bezpośrednio do tradycji wydań albumowych. Słowo „album” (łac. *albus* – „biały”) dało początek terminowi, którym w starożytnym Rzymie określano białe tablice, służące do zapisywania obwieszczeń. Pojęcie albumu ewoluowało od imienników, pamiętników, sztambuchów i romantycznych zbiorów, należących do dam, gdzie notowano wiersze, zamieszczano rysunki i utwory muzyczne, aż po scrapbooki oraz albumy zbieraczy, w których można było znaleźć wklejone rysunki i ryciny<sup>3</sup>. Współczesne katalogi wystaw czerpią z tej bogatej historii albumu jako publikacji ukazującej pewną kolekcję, np. dzieł sztuki, prezentując wystawiane eksponaty, obrazy, zdjęcia i jednocześnie, mówiąc poetycko, ocalają wystawę przed zapomnieniem.

Katalog wystawy jest materialnym dowodem na pewne wydarzenie, które odbywa się w określonym czasie i miejscu. Pozwala także na zapoznanie się z prezentowaną na wystawie kolekcją osobom, które nie miały możliwości uczestniczenia w danym wydarzeniu. Katalogi wydawane są zwykle przez organizatorów wystawy. Służą prezentacji prac, udzielaniu wiadomości na ich temat<sup>4</sup>. Zawierają informacje o każdym eksponowanym dziele: podają nazwisko autora, tytuł, datę powstania, użyty materiał i wykorzystaną technikę. Katalog składa się zwykle z dwóch części: wstępu i tablic z fotografiami. Wstęp do albumu wyjaśnia cel wystawy, wprowadza w jej kontekst, tematykę, przedstawia sylwetkę artysty, losy artefaktów. Fotoreprodukcje są integralną

i nieodzowną częścią katalogu; przedstawiają eksponaty i dzieła wraz z krótkimi informacjami na ich temat.

W praktykę oraz żywą tradycję wydawnictw towarzyszących wystawie została wpisana również publikacja katalogu *Witkacy i inni*, dokumentującego ekscentryczne i wielowymiarowe portrety malarza, poety, filozofa. Zrąb główny albumu jest chroniony przez miękką, czarno-białą z żółtą tytulaturą okładkę. Na pierwszej stronie umieszczono reprodukcję zdjęcia autorstwa Józefa Głogowskiego, przedstawiającego Witkacego w trenzu i kapeluszu. Fotografia została wykonana w 1931 roku, kiedy to Głogowski został autorem-fotografem ekscentrycznych portretów pisarza, zaliczanych do swoistego teatru mimicznego<sup>5</sup>. U góry okładki znajduje się tytulatura w języku polskim i angielskim: *Witkacy i inni / & Others. Z kolekcji Stefana Okołowicza i Ewy Franczak / From the Collection Stefan Okołowicz and Ewa Franczak*. Wirtualny prostokąt, tworzony przez tytulaturę, można podzielić na cztery części, gdzie główne miejsce zajmuje pseudonim Witkiewicza (*Witkacy*). Obok znajduje się dopowiedzenie do tytułu (*i inni*), a pod pseudonimem, umieszczono dalszą część tytułu / podtytuł: informacje, z której kolekcji pochodzą zdjęcia. Czwartą część prostokąta zajmuje angielski wariant tytułu (*& Others*). Redaktorzy wybrali do tytulatury żółty kolor czcionki. Wyjątkiem jest *& Others*, które jest czarne, tworząc jakby cień dla członu *i inni*, znajdującego się wyżej.

W lewym dolnym rogu okładki umieszczono w dwóch językach nazwę cyklu, w ramach którego zorganizowano wystawę: *Uśpiony kapitał 2 (Latent Capital 2)*. Na żółtym, masywnym grzbiecie albumu usytuowano tytuł wydawnictwa, nazwę wydawcy oraz nazwę projektu. Czwarta strona okładki i strony wewnętrzne pozostały wakatami. Na wklejce umieszczono autoportret Witkacego, wykonany między 1912 i 1914 rokiem.

Blok albumu rozpoczyna się stroną tytułową, na której zawarto podstawowe informacje: w górnej części strony znajduje się wyśrodkowany tytuł i podtytuł w dwóch wersjach językowych, w prawym dolnym rogu – adres wydawniczy: publikacja ukazała się w Warszawie nakładem Fundacji Profile i Muzeum Pałacu w Wilanowie w 2011 roku. Redaktorami pracy byli Bożena Czubak i Stefan Okołowicz, za tłumaczenie odpowiadał Marcin Wawrzyńczak. Opracowanie graficzne przygotował Iwo Rutkiewicz. Nazwiska redaktorów, tłumacza i osoby odpowiadającej za opracowanie graficzne podano na stronie redakcyjnej albumu, którą umieszczono jako ostatnią stronicę zrębu publikacji.

Na odwrocie karty tytułowej i na następnej stronicie zamieszczono reprodukcję zdjęcia falochronu w Doëlan z 1911 roku. Szósta i siódma stronica zostały przeznaczone na spis treści

w dwóch językach: na parzystej stronicie tekst polski, na nieparzystej angielski. Publikację podzielono na cztery rozdziały wstępne oraz: *Wstęp*, rozmowę ze Stefanem Okołowiczem pt. *Witkacy i inni*, rozdziały *Kolekcja losów* (autorstwa Okołowicza) oraz *Obrazy z życia monady* (autorstwa Wojciecha Sztaby). W spisie treści zostały wyróżnione tylko artykuły, które można zaliczyć do szerokiego wstępu katalogu. Obok nich wydzielono *Kolekcję*, obejmującą część z reprodukcjami. Wydawcy materiał ilustracyjny podzielili na poddziały, tej segmentacji nie zamieszczono jednak w spisie treści. W kompozycji *Kolekcji* wyodrębniono ze względu na typ artefaktów mniejsze partie, np. *Portrety*, *Fotografie zaginionych prac* (zdjęcia szkiców i rysunków) i *Portrety wielokrotne* (gdzie znajdziemy serie zdjęć-portretów, zwielokrotnionych ujęć skompilowanych w jednej fotografii, przedstawiających Witkacego), *Rysunki i obrazy*. Zasadniczą część albumu stanowią partie zdjęć, znajdujące się w trzech podrozdziałach zatytułowanych *Witkacy i inni*. Fotografie te zostały wykonane przez Witkiewicza i tytułowych „innych”, wśród których można wymienić: Andersona, Karola Bayera, Stanisława Bizańskiego, Jana Bulhaka, Józefa Czechowicza, Stanisława Eljasza, Walerego Eljasza, Mieczysława Karłowicza, Bronisławę Kondratowiczową, Stanisława Witkiewicza, Józefa Głogowskiego, Leona Chwistka, Marię Witkiewiczównę itd.

Układ treści we wstępie, który zajmuje pierwsze pięćdziesiąt dziewięć stron, i w artykułach mu towarzyszących jest dwukolumnowy: na stronach nieparzystych tekst polski, na parzystych przekład angielski. Przypisy także złożono w dwóch kolumnach. W części opisowej zamieszczono ilustracje – reprodukcje zdjęć. Między tekstami nie pozostawiono wakatów. Szerokie lewe marginesy sprawiają, że tekst obszernej publikacji nie zawija się do grzbietu. U góry stronic, w lewym rogu, zamieszczono paginację, wyróżniono ją podkreśleniem. Numery są trzycyfrowe: zaczynają się od zera, np. 055. W całym katalogu użyto bezszeryfowych fontów.

Kompozycja zdjęć na kartach *Kolekcji* jest typowa dla albumów: kilka mniejszych fotografii zamieszczanych na jednej stronicie lub pojedyncza reprodukcja o większych rozmiarach, umieszczona samodzielnie. Format podpisywania ilustracji zawiera imię i nazwisko autora, tytuł zdjęcia w języku polskim i angielskim, rok, w którym zdjęcie zostało wykonane, i format w milimetrach. Wątpliwe daty powstania podawano w przybliżeniu (ca.).

Album ma trzysta siedemdziesiąt jeden stron, strona ostatnia, redakcyjna, nie jest liczbowana. Format 27 × 23 cm jest monumentalny. Na stronie redakcyjnej zawarto informację o wystawie, wydawcy, kuratorach wystawy (Bożena Czubak

i Andrzej Paruzel), współpracownika (Konrad Pyzel) i asystentce (Maja Kokot). Uzupełniono także informacje o katalogu – podano, wspomniane wcześniej, nazwiska redaktorów, tłumacza, korektora (Benjami Cope), redaktora (Małgorzata Jurkiewicz), osoby odpowiadającej za opracowanie graficzne. Na stronie redakcyjnej znalazły się również informacje o druku (Akapit, Lublin), numer ISBN 9788393165759, formuła copyright, który należy do Fundacji Profile i kolekcjonerów. Wydawcy zamieścili również klauzulę dotyczącą poszukiwania osób posiadających prawa autorskie: „W wypadku nieuwzględnienia jakichkolwiek autorskich praw majątkowych do wykorzystania w katalogu fotografii prosimy o kontakt z wydawcą”. Podano także dane o dofinansowaniu publikacji i wystawy ze środków m.st. Warszawy oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP. W lewym dolnym rogu strony cy usytuowano logotypy patronów medialnych.

Namiastkę prac znajdujących się w katalogu można zobaczyć na stronie Witkacy.org<sup>6</sup>, która prezentuje, w porównaniu z wystawą w Oranżerii, jedynie niewielką kolekcję zdjęć. Poza fotografiami na stronie znajdziemy także rysunki i obrazy artysty. W Witkacy.org publikowano dwanaście zdjęć, m.in. matki, ojca, żony, przyjaciół oraz autoportrety Witkacego. Fotografie są opatrzone informacją, kogo przedstawia zdjęcie (niektóre opisy w nawiasie zawierają pokrewieństwo w stosunku do Witkacego) i datę. Zdjęcia są prezentowane na czarnym tle, możemy przewijać je kolejno lub zobaczyć pokaz. Witryna nie dostarcza informacji o swych właścicielach, nie zawiera innych treści poza materiałami graficznymi. Menu oraz podpisy zdjęć podano w języku angielskim.

Katalog to podarowanie odwiedzającemu wystawę czegoś na stałe, czegoś, co jest tylko przez chwilę możliwe do zobaczenia. To możliwość obcowania ze sztuką, eksponatami, dziełami przez długi czas po wystawie, na której bardzo często zestawiono ze sobą prace, które nigdy wcześniej i nigdy później nie występowały w tym kontekście. Takie publikacje dają możliwość innego spojrzenia na dzieła. Katalog, który oddali kuratorzy do rąk czytelników, jest nie tylko materialnym potwierdzeniem wystawy, ale pozwala także na uchwycenie swoistej pasji Witkacego, jego oryginalnego i unikatowego pomysłu na teatr mimiczny, zabawy własnym wizerunkiem, jego poczucia humoru, absurdu i swoistego przerysowania. Zdjęcia, które oglądamy, są jednocześnie dowodem na to, jak Witkiewicz w rozumieniu fotografii wyprzedził swoje czasy. Łatwo można zauważyć, jak bardzo jest on nam współczesny w tym myśleniu. Równocześnie dopiero teraz, kiedy fotografia jest tak łatwo dostępna, w pełni odsłania się nam niezwykle koncept i artyzm tych zdjęć, realizowany w stylizowanych lub improwizowanych

scenkach. Dzięki temu album okazuje się głównym źródłem wiedzy dla historyków sztuki, literaturoznawców i biografów Witkacego.

Forma i estetyka albumu dodatkowo podkreślają unikatowość oraz wartość zdjęć i reprodukcji. Masywność katalogu, jego kolorystyka, typografia nadają mu pewną dozę majestaty czności i jednocześnie szaleństwa oraz nieprzewidywalności. Swoisty minimalizm i ascetyzm, z jakim zaprojektowano katalog, kontrastują z abstrakcyjnością, pomysłowością oraz bogactwem ujęć Witkacego i innych, które możemy podziwiać. Spójność stylistyczna katalogu oraz pewna oszczędność w ornamentyce nadają publikacji wytworności i spokoju, a wykorzystane rozwiązania typograficzne sytuują katalog w kręgu wydań o estetycznej i wyważonej formie.

\*\*\*

*Witkacy i inni. Z kolekcji Stefana Okołowicza i Ewy Franczak*, red. B. Czubak i S. Okołowicz, Fundacja Profile, Warszawa 2011

<sup>1</sup> *Witkacy i inni*, <http://www.fundacja-profile.pl/wystawy.php?act=more&a=112> (dostęp: 16.01.2014).

<sup>2</sup> *Witkacy i inni. Z kolekcji Stefana Okołowicza i Ewy Franczak*, red. B. Czubak i S. Okołowicz, Warszawa 2011.

<sup>3</sup> *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, Wrocław 1971, s. 25–26.

<sup>4</sup> *Lexikon der Kunst. Architektur, Bildende Kunst, Angewandte Kunst, Industrieformgestaltung, Kunsttheorie*, Bd. 1, Hrsg. H. Olbrich, Leipzig 1987, s. 355.

<sup>5</sup> *Galeria Asymetria*, [http://www.asymetria.eu/pl/html/?str=podstrona\\_fotografowie&i-d=6f595a\\_ded#](http://www.asymetria.eu/pl/html/?str=podstrona_fotografowie&i-d=6f595a_ded#) (dostęp: 07.01.2014).

<sup>6</sup> *Stanisław I. Witkiewicz „Witkacy”*, <http://www.witkacy.org/> (dostęp: 12.01.2014).